

В. В. Ягоднікова

**Інтерактивні форми і методи навчання
у вищій школі**

Навчально-методичний посібник

МАУП

Київ

ДП «Видавничий дім «Персонал»

2009

ББК

Я

Рецензенти: *З. Н. Курлянд*, проф. д-р пед. наук,

О. Ф. Каракасіді, проф., д-р філософії в галузі права

Т. М. Чебикіна, доц., канд. психол. наук.

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 3 від 45.03.09)*

Ягоднікова В. В.

Я Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. / В. В. Ягоднікова. — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 80 с. — Бібліогр. в кінці розд.

ISBN

У навчально-методичному посібнику розкрито суть інтерактивного навчання, подано його теоретичні засади, розглянуто інтерактивні форми, методи, прийоми навчання, застосування на традиційних заняттях елементи інтерактивного навчання.

Для магістрів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, а також для всіх, хто цікавиться педагогікою вищої школи.

ББК

© В. В. Ягоднікова, 2009

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009

© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Науково-теоретичні засади інтерактивного навчання.....

1.1. Сутність інтерактивного навчання.....

1.2. Психологічні особливості студентів.....

1.3. Професійна компетентність викладача.....

Запитання та завдання для самостійної роботи.....

Рекомендована література.....

Розділ 2. Організаційно-методичні засади застосування інтерактивних методів у навчальному процесі

2.1. Організаційні форми навчання у вищій школі.....

2.1.1. Лекції та сучасні вимоги до лекційного заняття

2.1.3. Семінарські і практичні заняття у вищій школі.....

2.2. Застосування інтерактивних методів на лекційних і практичних заняттях

2.2.1. Методика організації роботи в парах.....

2.2.2. Методика організації роботи в малих групах.....

Запитання та завдання для самостійної роботи.....

Рекомендована література.....

Розділ 3. Практика застосування інтерактивних форм і методів навчання.....

3.1. Метод проектів.....

3.2. Кейс-метод.....

3.3. Тренінг.....

3.4. Навчальна дискусія.....

3.5. Навчальна гра.....

Запитання та завдання для самостійної роботи.....

Рекомендована література.....

Короткий глосарій.....

МАУП

Вступ

Сучасні докорінні зміни, що відбуваються в соціально-економічному житті суспільства, висувають нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців та впровадження науково обґрунтованої підготовки викладацьких кадрів для вищої школи.

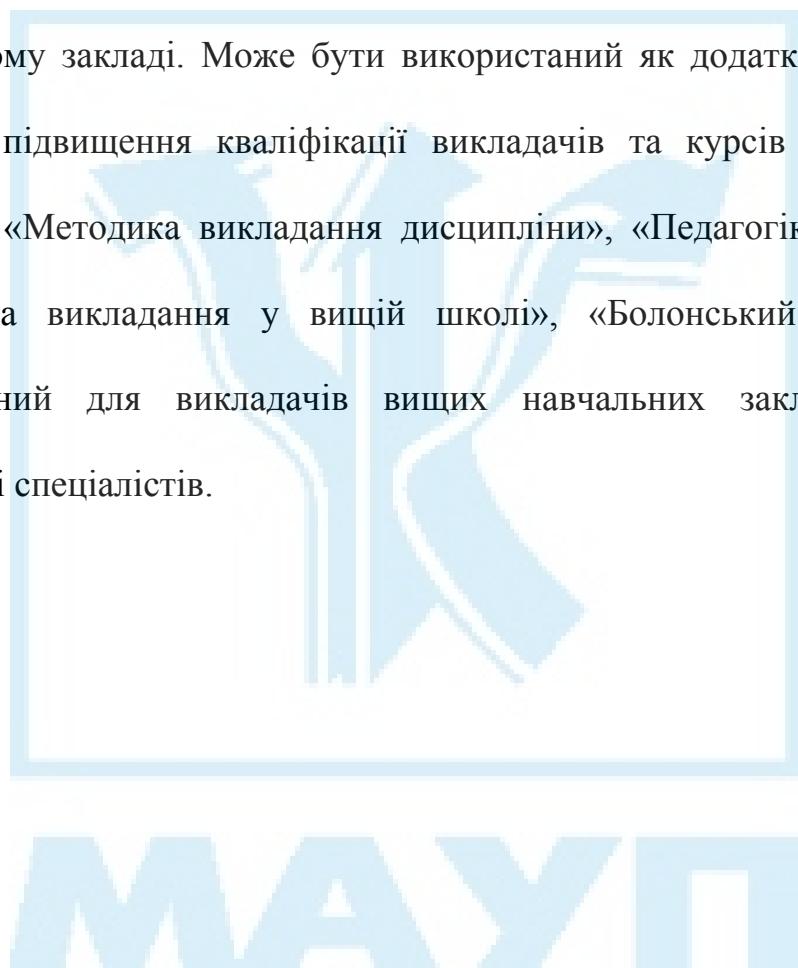
З огляду на те, що науковці, дослідники і практики визнають нині найефективнішими інтерактивні форми, методи, прийоми і технології професійного навчання, а також зважаючи на те, що в більшості опублікованих підручників і навчальних посібників з педагогіки вищої школи інтерактивні методи навчання окремо не аналізуються, постала потрібна докладно розглянути саме інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі.

У навчально-методичному посібнику викладено з методологічні, психологічні, організаційні і методичні основи організації активного навчання, інтерактивні методи викладання, проаналізовано вікові психологічні особливості студентів і професійну компетентність викладача як необхідну умову організації інтерактивного навчання.

У посібнику розглянуто як інтерактивні форми навчання (рольові ігри, тренінги тощо), так і інтерактивні методи, прийоми, елементи (робота в парах, малих групах), які використовуються в традиційних формах навчання (лекція, практичне, семінарське заняття, лабораторна робота, самостійна

навчальна діяльність студентів, науково-дослідна робота, навчальна практика тощо). Розкрито особливості організації інтерактивних форм і методів навчання, подано методичні рекомендації щодо їх організації і проведення.

Пропонований навчально-методичний посібник розкриває лише деякі проблеми застосування інтерактивних форм і методів навчання, не претендуючи на всеохоплюючий аналіз інтерактивного навчання у вищому навчальному закладі. Може бути використаний як додаткова література до курсів з підвищення кваліфікації викладачів та курсів для спеціалістів, магістрів «Методика викладання дисципліни», «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання у вищій школі», «Болонський процес» та ін. Призначений для викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів і спеціалістів.

Розділ 1.

Науково-теоретичні засади інтерактивного навчання

1.1. Сутність інтерактивного навчання

Характерними тенденціями сучасного світу і України зокрема є глобалізація та інтеграція суспільного розвитку, що охоплює економічні, політичні, соціальні і культурні сфери життєдіяльності людини; перехід від індустріального виробництва до суспільства інформаційних технологій, а потім і до суспільства знань; визнання людини найвищою цінністю і метою будь-якого соціального розвитку. Нові цивілізаційні виклики закономірно висувають підвищені вимоги до особистості фахівця і його професіоналізму, а отже, й до змін у сучасній освіті.

Сьогодні потребує не тільки висококваліфікованих працівників, а й таких, які здатні самостійно, критично і творчо мислити, відповідальних, мобільних, конкурентоспроможних і професійно компетентних фахівців, здатних до саморозвитку і самореалізації. Дедалі частіше роботодавці висувають вимогу до своїх працівників володіти не тільки високою професійністю, а й певними особистісними характеристиками і якостями. Таким чином, для все більшої кількості людей вища освіта сьогодні стає не просто засобом підготовки фахівців для різних сфер діяльності, а обов'язковим етапом розвитку особистості, що є відмітною ознакою нашого часу. Освіта, як визначено в Законі України «Про освіту», — це основа

інтелектуального, соціального, економічного, культурного і духовного розвитку суспільства і держави, яка ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. Вимоги сьогодення, як і традиції української вищої школи, передбачають, що у вищому навчальному закладі людина не тільки здобуває освіту, а й соціалізується, остаточно формується як особистість.

Аналіз останніх публікації і досліджень з розглянутої проблематики, а також інформації групи експертів у складі вчених, професорів ВНЗ, студентів і роботодавців дав змогу розробити модель особистості спеціаліста з вищою освітою з відповідними характеристиками, знаннями і компетенцією:

- Якісна базова підготовка певної спеціальності в рамках моделі загальнорозвивальної вищої освіти.
- Прагнення до постійного оновлення знань і нових умінь у сфері професійних інтересів, переконаність у необхідності безперервного навчання й удосконалення.
- Здатність до об'єктивної самооцінки, до саморозвитку, потреба в досягненнях і самостійному прийнятті рішень, гнучкість і впевненість у застосуванні знань у нестандартних умовах.
- Вчасна адаптація до умов життя і професійної діяльності, що швидко змінюються.
- Висока соціальна активність у всіх сферах життєдіяльності, конкурентоспроможність у соціально-економічній діяльності.

- Наявність знань і умінь у галузі сучасної інформатики, а саме: отримання інформації від різних джерел, критичне її осмислення, систематизація, збереження, аналіз і творче використання.
- Володіння кількома іноземними мовами на рівні спілкування і виступу в будь-якій аудиторії.
- Здатність до ефективної роботи в групі, толерантність та емоційна врівноваженість.
- Сформованість загальнолюдських і національних цінностей.
- Навички подавати результат у різних формах і видах.

Вимоги до професіоналізму та особистості фахівця спонукали останніми десятиріччя шукати нових парадигм реформування освіти, її нових моделей і технологій, інноваційних підходів, форм і методів навчання.

Як вважають науковці і практики, здобуття знань, формування умінь і навичок, розвиток особистісних і професійно значущих якостей у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця є найбільш ефективними за умови використання в освітньому процесі інтерактивних методів навчання.

Теоретичні засади застосування сучасних технологій у навчальному процесі вищої школи розкрито у працях І. М. Богданової, А. А. Вербицького, О. В. Козлова, М. Л. Разу, В. А. Семиченко, С. О. Сисоєвої, Ю. П. Сидоренко, П. М. Щербаня та інших дослідників. Активні методи навчання інтенсивно розробляли такі вчені, як Л. К. Асімова, О. В. Баєва, Н. Н. Богомолова, Ю. Н. Смелянов, В. П. Захаров, Д. Н. Кавтрадзе, Е. А. Михайлова, В. Я. Платанов,

А. П. Панфілова, Л. А. Петровская, А. М. Смолкін, Н. Ю. Хрящева та ін. закордоні спеціалісти Т. Альберг, К. Роджерс, Л. Брадфорд, К. Бенне, Дж. Стюарт, К. Фопель та ін.

Серед моделей навчання виділяють: традиційну або класичну, активну і інтерактивну (у деяких літературних джерелах інтерактивну модель не відокремлюють від активної).

Особливостями **традиційної (класичної) моделі** є те, що студенти засвоюють матеріал зі слів викладача (традиційна лекція) чи з тексту підручника, не приймають участь в обговоренні, а на практичних заняттях проходить опитування за питаннями плану теоретичного заняття і студенти демонструють тільки репродуктивні знання.

Активна - передбачає стимулювання пізнавальної діяльності і самостійності студентів, взаємодія в системі студент-викладач, а також наявність творчих завдань. До даного методу відносять: бесіди, відкритий мікрофон, пошук інформації, виконання індивідуальних творчих проєктів, вікторини, рішення кросвордів, захист творчої роботи тощо.

Інтерактивна – (*інтерактив* - англ. взаємний акт. інтерактивний – здібність взаємодіяти чи знаходитися у режимі бесіди, діалогу с чимось (як наприклад, комп'ютер) або с кимсь - людиною). Передбачає організацію комфортних умов учіння, при якій всі студенти активно взаємодіють між собою і викладачем, використовуючи моделювання життєвих і професійних ситуацій, ролеві ігри та методи, що дають змогу створити ситуації пошуку, співпереживання, суперечностей, ризику, сумніву, переконання, задоволення,

аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв'язання проблем. Це, на сам перед таке навчання, у якому змінюються роль викладача, його функції. Викладач в інтерактивному навчанні, не тільки є носієм інформації і певної суми знань, завдання якого передати ці знання, а постійно і активно стимулює студента до самостійної творчої роботи, виконуючи роль проєктувальника і консультанта. Крім того, інтерактивна діяльність передбачає організацію і розвиток такого спілкування, яке веде до взаєморозуміння, взаємодії, до сумісного рішення загальних, але значимих для кожного учасника задач. Найбільш відомі методи інтерактивного навчання: кейс – метод, дискусії, метод проєктів, ОДГ(організаційно-діяльна гра), рольові і ділові ігри, метаплан, тренінгові заняття, командні конкурси і змагання. А також широко використовуються елементи і прийоми інтерактивного навчання в традиційних формах навчання вищої школи - робота в парах, у МГ(малі, робочі або творчі групи), мозковий штурм тощо.

Науковцями і практиками доведено і загально признано, що **інтерактивне навчання є ефективним методом стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності та сприяє:**

- оволодінню етапами навчальної діяльності,
- розвитку критичного мислення,
- росту впевненості у власні сили,
- розвитку самостійності,
- формуванню позитивної Я-концепції,
- розвитку креативності,

- формуванню організаторських і комунікативних здібностей,
- формуванню відповідних життєвих і професійних компетенцій,
- зростанню успішності.

Методологічну основу інтерактивного навчання становлять такі підходи:

- Діяльнісний підхід, головна теза якого, щодо розвитку особистості полягає в тому, що людина виявляє властивості й зв'язки елементів реального світу лише у процесі діяльності й на підставі різних її видів. Вченими доведено, що студент добре засвоює те, що виступає як предмет і як мета його діяльності. Тому свідоме учіння передбачає, з одного боку, виконання навчаючим відповідних дій з навчальним матеріалом, а не просто його спостереження і прослуховування, з іншого – перетворення засвоюваного матеріалу на головну мету цих дій, тобто розв'язування навчальних задач. Відповідно до діяльнісного підходу етапи засвоєння знань розглядаються з етапами засвоєння діяльності. Процес учіння з позицій дидактики становить організовану викладачем або самим студентом цілеспрямовану, самокеровану, відображально-перетворювальну діяльність з опанування знаннями, способами їх здобування, переробки та застосування.
- Особистісно орієнтований підхід. Одним із аспектів сучасного реформування національної освіти є опанування нової філософії освіти і методологічна переорієнтація навчально-виховного процесу на розвиток особистості, формування його основних професійних компетенцій.

Основою особистісно орієнтованої освіти є гуманізація. Поворот вищої школи до особистості студента, вияв поваги й довіри до них, розуміння їхніх запитів, інтересів, цілей, і водночас відповідний вплив на процес їхнього формування. Гуманізація навчально-виховного процесу реалізується, зокрема, шляхом послідовної індивідуалізації педагогічного процесу – змісту, методів і форм навчання та виховання. Він передбачає їхню відповідальність наявному досвідові й рівню досягнень студентів, спрямованості особистості, структурі її інтересів. Особистісно орієнтована освіта – це не формування особистості з наперед визначеними властивостями, а забезпечення сприятливих умов для повноцінного виявлення і розвитку особистісних функцій студента.

- Системний підхід - знання вибудовуються у свідомості студентів за схемою: основні наукові поняття – основні положення теорії – наслідки – застосування. Отже, студентів потрібно озброїти не лише фактичними знаннями теорії, а й методологічними, тобто знаннями про найважливіші елементи знань і структурні зв'язки між ними. При цьому елементами знань прийнято називати знання, яким притаманна відносна самостійність, тобто такі, які в навчальному процесі стають об'єктом вивчення, чи засобом розв'язання теоретичних, практичних або навчальних завдань.

- Комплексний підхід забезпечує ґрунтовні, міцні системні знання. Такий підхід є наслідком застосування закону діалектики, відповідно до якого кожне явище слід розглядати в усіх зв'язках і опосередкуваннях, брати кожне у єдності спільного, індивідуального й одиничного.

- Синергетичний підхід – (синергетика – від давнього. – співпраця, спів дія) – науковий напрям теорії самоорганізації, що формулює принципи самоорганізації, які діють на всіх структурних рівнях матерії. Сучасна наукова парадигма, що об'єднує знання про природу і людину системні, функціонування складних систем, матерію та дух, на методологічних засадах якої створюється суттєво нова картина світу. Методика надає людині якомога більше можливостей для саморозвитку в межах соціокультурних норм. Завданням освіти в цьому контексті є залучення особистості до соціального й гуманістичного шляху її можливого розвитку.

- Компетентнісний підхід – визначає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових життєвих та професійних компетентностей особистості. Підсилює власне практичну орієнтованість освіти, акцентує увагу на її результатах.

Ефективність інтерактивного навчання забезпечує дотримання визначених **основних принципів:**

- **Принцип діяльності.** Навчання через досвід. Створювати умови дослідження межі використання даних знань.
- **Принцип відкритості.** Не тільки давати знання, але і показувати їх границі. Ставить учасника перед проблемами, рішення яких лежать за межами досліджуваного питання.
- **Свобода вибору.** Право вибору любого суб'єкта діяльності, яке дається всім: і у виборі форм, і у можливості представити власну точку зору.

- **Оборотній зв'язок.** Регулярно контролювати процес навчання за допомогою розвинутої системи оборотного зв'язку: підводить підсумки, оцінювати проведення семінару, водити можливість обговорювати самий процес навчання.

Ознаки інтерактивного заняття проявляються в особливостях взаємодії суб'єктів навчання, змісті і структурі, яка передбачає такі форми:

- Фізичну - змінюють робочі місця, вільно рухаються в приміщенні, пересаджуються, говорять, пишуть, слухають.
- Соціальну – активно взаємодіють з учасниками, задають питання, відповідають на питання, обмінюються думками.
- Пізнавальну – самостійно знаходять рішення проблеми, вносять доповнення і поправки, виступають (презентують, захищають) як набування професійного досвіду.

Таким чином, **інтерактивне навчання** – навчальний процес, що ґрунтується на принципах гуманізації, демократизації, диференціації та індивідуалізації і становить соціально мотивоване партнерство, центром уваги якого є не процес викладання, а організована творча співпраця рівноправних особистостей на рівні суб'єкт - суб'єктної взаємодії.

Методичні рекомендації щодо організації інтерактивного навчання

- В роботі повинні бути задіяні всі учасники.
- Потрібно забезпечити психологічну підготовку учасників. Деякі учасники можуть бути сковані, невпевнені в собі, тому корисні перед